

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Факультет міжнародних відносин, політології та соціології
Кафедра політології

К в а л і ф і к а ц і й н а р о б о т а

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

**«Українська міграція періоду російсько-української війни
в контексті європейської міграційної кризи: особливості
процесів»**

«Ukrainian migration during the period of the Russian-Ukrainian war in the
context of the European migration crisis: peculiarities of the processes.»

Виконала: студентка денної форми навчання
спеціальність 052 – «Політологія»
Кідрук Юлія Юріївна

Керівник проф. Мілова М.І. _____

Рецензент доц. Хорошилов О.Ю. _____

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№ ___ від _____ 2023 р.

Завідувач кафедри

(підпис) Попков В.В.

Захищено на засіданні ЕК № 2
протокол №__ від _____ 2023 р.

Оцінка _____ / _____
_____ / _____
(за національною шкалою/шкалою ЕCTS/ бали)

Голова ЕК

(підпис) Попков В.В.

Одеса – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ПРОЦЕСІВ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ В ЄВРОПУ.....	5
1.1. Поняття міграції, її типи та види: науковий дискурс.....	5
1.2. Причини, фактори, умови, що впливають на сучасні міграційні процеси.....	13
<i>Висновки до розділу 1.....</i>	<i>19</i>
РОЗДІЛ 2. ЄВРОПЕЙСЬКА МІГРАЦІЙНА КРИЗА ТА ПОЛІТИКА ЄС.....	20
2.1. Причини кризи та її наслідки.....	20
2.2. Політика ЄС щодо регулювання міграційної кризи: особливості процесів.....	24
<i>Висновки до розділу 2.....</i>	<i>30</i>
РОЗДІЛ 3. УКРАЇНСЬКА МІГРАЦІЯ В ЄВРОПУ: ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСІВ.....	31
3.1. Російсько-українська війна як фактор та причина міграції.....	31
3.2. Інтеграція українських мігрантів в Європі: проблеми та перспективи.....	43
ВИСНОВКИ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54

ВСТУП

Актуальність. У ХХ-ХХІ століттях глобалізація, що виражається у зростаючій взаємозалежності та взаємопов'язаності між собою держав та цілих геополітичних регіонів, стала причиною значної інтенсифікації міжнародних міграційних потоків. Міграція здійснює величезний вплив на світовий соціально-економічний, соціокультурний і політичний розвиток. Міграційні процеси викликаються різного роду причинами, хоч головну роль відіграють економічні та соціальні фактори. В той же час вони можуть обумовлюватися політичними переслідуваннями, расовою, етнічною або релігійною дискримінацією, утисками. Міграція може спричинятись військовими причинами (переміщення населення з районів воєнних дій), а також через стихійні лиха. Міграційні потоки 2015-2017 рр. з країн Близького Сходу та Африки (14 млн. іммігрантів - 43% загального світового потоку) до Європи ще більше загострили цю проблему, поставив Європейський союз перед великим викликом, щодо прийняття необхідних рішень задля врегулювання можливої гуманітарної катастрофи.

Однак, повномасштабне військове вторгнення Росії в Україну в 2022 року, яке й досі триває, завдало ще більше проблем регіонального та глобального розвитку, спровокував колосальні потоки вимушеної міграції українських громадян, яка на думку дослідників не має аналогів, і значно перевершує всі попередні. Така ситуація призвела до виникнення суттєвих проблем, пов'язаних з міжнародною міграцією, продемонструвавши тим самим, що теорії і концепції, які існували раніше, виявилися не в змозі спрогнозувати належним чином наслідки міграційних процесів. Сьогодні виникла гостра потреба проведення нових теоретичних досліджень та наукових пошуків стосовно розвитку міжнародних міграційних процесів у зв'язку із новими викликами, зокрема європейська міграційна криза, збройні конфлікти та російсько-українська війна і т. ін..

Метою кваліфікаційної роботи є проаналізувати процес вимушеної міграції українських громадян, пов'язаний із російсько-українською війною, та описати його особливості в контексті європейської міграційної кризи.

З огляду на поставлену мету визначено наступні *завдання*:

- проаналізувати основні наукові доробки дослідників сучасних міграційних процесів, визначити основні категорії, якими описують сучасний стан міграційних процесів ;
- визначити причини та фактори, що впливають на ці процеси;
- проаналізувати політику Євросоюзу щодо регулювання міграційних потоків задля вирішення гуманітарної кризи;
- описати специфіку української міграції в контексті загальноєвропейських проблем та конкретні дії ЄС щодо надання допомоги біженцям;
- з'ясувати наслідки вимушеної міграції для України.

Об'єктом роботи є сучасна міжнародна міграція в Європу та спровокована нею криза.

Предметом є українська вимушена міграція, спровокована російсько-українською війною та її особливості.

Методологічною основою є як загально-наукові , так і спеціальні методи, особливо для опрацювання значної кількості статистичних даних. Використані системний, порівняльний, аналітичний метод у вивченні наукових доробок з цієї проблеми, систематизації загальної політики ЄС щодо регулювання основних потоків та конкретної діяльності у наданні гуманітарної допомоги біженцям.

Структура роботи складається з вступу , трьох розділів та шести підрозділів. Текст складає 57 сторінок, список літератури містить 33 найменування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ПРОЦЕСІВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ

1.1. Поняття міграції, її типи та види: науковий дискурс.

Міграція є надзвичайно широким поняттям, адже вона одночасно впливає на різні сторони суспільного життя, такі як політика, економіка, демографія, соціологія, юриспруденція, тощо. Тому наукова думка на сьогодні не має уніфікованої концепції з цього приводу. Представники окремих наук, як правило, зосереджують свою увагу на різних аспектах міграційних процесів, використовуючи при цьому різноманітні джерела даних.

Термін „міграція” походить від латинського слова *migratio*, що означає переміщення, переселення. Соціологічний словник визначає міграцію як „географічний рух індивідів або груп індивідів, тобто мобільність людей у вузькому або ширшому географічному просторі” [1, 127]. Схоже пояснення включене до енциклопедичного словника-довідника: Міграція — процеси просторового переміщення, переселення людей, трудових ресурсів, пов’язаних зі зміною ними місця проживання на постійно чи на певний час [2, 389].

Поняття міграції багатьма дослідниками тлумачиться більш ширше. Так, С. Каслс розділяє внутрішню та міжнародну міграцію. Під словом «міграція» він розуміє перетин кордону політичної чи адміністративної одиниці, внутрішньою міграцією — переміщення з одного ареалу (провінції, округу чи муніципалітету) в інший в межах однієї країни, а міжнародною — перетин кордонів, які відділяють одну з існуючих у світі держав від іншої, вважаючи при цьому міграцією тільки переселення на певний період часу, мінімально на півроку чи рік [4, 27-28]. Велика українська енциклопедія визначає міграцію майже так само: „Міграція, переміщення населення через кордон тих чи інших територій у межах однієї країни або з однієї країни в іншу із зміною назавжди чи на тривалий час постійного місця проживання або з регулярним поверненням до нього” [3, 88]. А. Романюк пише про офіційну та нелегальну міграції наступним чином:

офіційна міграція – коли особа змінює місце постійного проживання на підставі офіційного дозволу сторони, яка приймає; нелегальна міграція – коли такого дозволу немає [1, 128].

У свою чергу, М. Окольнік стверджує, що термін „міграція” використовується, коли увага зосереджується на мотив кінцевого переселення. Такий підхід є дещо застарілим; автор пропонує розглядати міграцію в контексті ширшого поняття „рух”, що включає різні типи і форми людської мобільності, що переплітаються й трансформуються одні в інші. Таким чином вона не враховує тимчасову (або, як її ще називають, сезонна, маятникова або човникова) міграція, значно звужує розуміння міграції як різнопланового явища, яке має бути вписане в рамки ширшого поняття – „руху” [1, 128].

Цікавим є визначення А. Сові, який пише, що «стосовно населення термін „міграція” відповідає будь-якому переміщенню досить великої кількості людей, за винятком пересування військових частин”. Дискусійним тут лишається питання, чи варто вважати військові частини населенням, а чи зараховувати їх лише до військового потенціалу держави. З одного боку, було б не правильно класифікувати ці потоки до міграційних, оскільки вони не є вимушеними міграціями, організованими державою, а є військовою силою держави; але з іншого боку — це таке ж переміщення людей, як і всі інші [1, 129].

Формування національних держав у XIX - XX століттях встановило принципи громадянства та індивідуальної свободи, визначило національні кордони і, відповідно, три основні елементи міграції: країну походження, країну призначення та мігранта і поняття еміграції та імміграції, які широко використовуються сьогодні.

У науковій літературі еміграцією часто називають: 1) переселення (добровільне чи вимушене) в іншу країну на постійне або тимчасове проживання, яке має економічні, політичні, релігійні причини; 2) місце або час проведений за межами рідної землі після такого переселення; 3) група емігрантів, які

проживають у певній країні. Імміграція — це в'їзд громадян однієї держави в іншу на постійне чи тимчасове (як правило, тривале) проживання.

Також існує дещо ширше визначення еміграції насамперед як соціального процесу. Еміграція — перетин адміністративного кордону, добровільний або примусовий виїзд осіб чи груп осіб з місця постійного проживання (країни) на законних або незаконних підставах на певний період або назавжди, що передбачає подальшу імміграцію. Відповідно, емігрант — це особа, яка здійснює еміграцію, а іммігрант — особа, яка здійснює імміграцію. У процесі міграції завжди є точка, коли емігрант стає іммігрантом, а еміграція — імміграцією, і цією точкою є перетин адміністративного кордону.

Розглянемо, як дослідники класифікують міграцію та які її типи виокремлюють. Найчастіше називають такі види міграції, як зовнішня (міжконтинентальна та континентальна) і внутрішня, організована та неорганізована, добровільна та примусова, зворотна та незворотна, або у ширшому розумінні маятникова (до одного місяця) - це щоденні або щотижневі поїздки від місць проживання до місць роботи (і назад), що розмішені в різних населених пунктах, сезонна (від місяця до року) — це переміщення переважно працездатного населення до місця тимчасової роботи і проживання на певний термін зі збереженням можливості повернення в місце постійного проживання, довготермінова (понад рік) та постійна (не передбачає повернення на Батьківщину). А. Адеподжу розділяє міграції за тривалістю так: короткотермінові (менше двох років), середньо термінові (від двох до десяти років), довготермінові (більше десяти років) та постійні (понад двадцять років) [1, 130].

А. Ічдуйгу наводить наступну класифікацію міжнародної міграції: 1) постійні переселенці, 2) тимчасові робітники-контрактники, 3) тимчасові працівники-професіонали, 4) нелегальні працівники, 5) особи, що шукають притулку, 6) біженці та 7) транзитні мігранти. С. Колінсон виокремлює чотири

види міжнародної міграції: 1) міграції економічні добровільні (трудові мігранти); 2) міграції політичні добровільні (наприклад, міграція євреїв до Ізраїлю); 3) міграції політичні вимушені (потoki класичних „біженців”; 4) міграції економічні вимушені (біженці з місць екологічних та інших видів катастроф).

Згідно з класифікацією міжнародної міграції ООН, визначається п'ять її основних різновидів: 1) іноземці, що приїжджають у країну для навчання, 2) мігранти, що приїжджають на роботу, 3) мігранти, що приїжджають для об'єднання або створення нових сімей, 4) мігранти, що приїжджають для постійного поселення, 5) іноземці, яких допускають у країну з гуманітарних міркувань (біженці, особи, що шукають притулку тощо).

Серед значної кількості наукових доробок, є ще дві класифікації міжнародних мігрантів, серед яких перша називає: 1) легальних переселенців на постійне проживання; 2) зареєстрованих трудових мігрантів: а) тимчасових некваліфікованих або низько кваліфікованих робітників та б) тимчасових високо кваліфікованих працівників; 3) мігрантів-інвесторів з високорозвинених країн; 4) нелегальних мігрантів; 5) осіб, що шукають притулку; 6) осіб зі статусом біженців; 7) біженців de facto (осіб, які одержали тимчасовий притулок); 8) екологічних мігрантів. Друга включає у перелік: 1) тимчасових мігрантів-робітників; 2) висококваліфікованих та ділових мігрантів; 3) нелегальних мігрантів; 4) біженців; 5) осіб, що шукають притулку; 6) вимушених мігрантів; 7) членів сімей мігрантів; 8) реемігрантів (осіб, що повертаються на батьківщину). І. Царенко називає чотири категорії іммігрантів з точки зору правового статусу: 1) переселенці, що стали громадянами країни імміграції; 2) іноземці з постійним дозволом на проживання; 3) тимчасові мігранти, що мають візу і дозвіл на роботу; 4) нелегальні іммігранти. Етнопсихологи виокремлюють лише три категорії емігрантів: 1) переселенці — назавжди залишають батьківщину, 2) візитери — довгий час живуть в чужій країні (дипломати, студенти, бізнесмени), 3) туристи.

Залежно від правового статусу міграцію можна поділити на легальну, нелегальну та квазілегальну. Легальна міграція визначається як перетин кордону на законних підставах, тобто з в'їзною візою на певний період часу або продовженням перебування в іншій країні. За цим критерієм багато дослідників виділяють лише два види міграції - легальну та нелегальну, і включають до неї як нелегальний в'їзд, так і нелегальне перебування після легального в'їзду, але з простроченою візою. Мігрантів слід поділяти на дві категорії: нелегальні мігранти - це ті, хто в'їжджають і залишаються в країні без офіційного дозволу країни в'їзду; напівлегальні мігранти – це ті, хто в'їжджають легально з візою, але відмовляються виїхати з різних причин і залишаються після закінчення терміну, визначеного в'їзною візою, або ті, хто в'їжджають легально з туристичною візою, а потім знаходять роботу.

Залежно від способу реалізації міграцію можна поділити на спонтанну (одна людина або ціла сім'я вільно мігрує до місця за власним вибором), організовану (колективна міграція, санкціонована державним або приватним вищим органом влади) та ланцюгову (міграція, організована родичами або знайомими, які вже виїхали до нової країни, формуючи неформальну соціальну мережу для полегшення від'їзду своїх співвітчизників, надаючи інформацію, фінансову підтримку, допомагаючи у пошуках житла та роботи на новому місці).

Міграцію також можна класифікувати за критерієм повторюваності. Одноразова міграція має фіксовану або постійну тривалість, періодична міграція повторюється з певною частотою під час тривалих поїздок в одне і те ж або різні місця, а епізодична міграція - це ділові поїздки або поїздки одного характеру, які не є регулярними і відбуваються переважно в різних напрямках.

Відповідно до того, наскільки міграція є добровільною, можна виокремити такі її різновиди: добровільна — коли рішення про міграцію приймає сам мігрант, примусова — виселення або вигнання, тобто ситуація, коли мігрант позбавлений права вибору, а до переміщення його примушує вища влада.

Доцільно також виділити в окремий вид міграцію вимушену, тобто зміну місця проживання на певний час або назавжди усупереч бажанням людей, до якої спонукають стихійні лиха, війни, голод, переслідування тощо. У таких випадках у мігранта все ж залишається право мінімального вибору, наприклад, вибору часу чи напрямку міграції. Вимушених мігрантів часто називають біженцями, проте біженцем стає не кожен вимушений мігрант після приїзду до країни переселення. Можна назвати три типи вимушених мігрантів: особи, що шукають притулку — претенденти на отримання статусу біженця, тобто громадяни інших держав або особи без громадянства, які, будучи вимушеними переселитися з місця свого постійного проживання, подали прохання про отримання статусу біженця в країні імміграції, але ще не отримали його; особи, що мають тимчасовий статус біженця — громадяни інших держав або особи без громадянства, яким державні органи країни імміграції надали тимчасовий захист і права на певний період, ідентичні правам біженців, та власне біженці — громадяни інших держав або особи без громадянства, які змушені були мігрувати з причин, досить вагомих для державних органів країни в'їзду, аби надати їм необхідний захист і право проживання і працевлаштування на необмежений термін, що й передбачає статус біженця. Саме з цих підходів маємо аналізувати українську міграцію, яка є вимушеною та спровокованою повномасштабним вторгненням Росії в Україну та початком російсько-української війни у березні 2022 року.

Екологічною міграцією називають переселення з районів екологічних катастроф і стихійного лиха внаслідок суттєвого погіршення умов проживання, також вимушеною. Осіб, які здійснюють екологічну міграцію, ще називають „екологічними біженцями”. Туристична міграція — це туристичні поїздки, які, як правило, не мають постійного характеру та відбуваються у різних напрямках. Освітньою міграцією назвемо переважно тимчасове переселення, що триває від кількох місяців до кількох років та має на меті навчання за межами адміністративно-територіальної одиниці постійного проживання. Політичну

міграцію можна поділити на два види: 1) міграція, що настає внаслідок змін політичних режимів (це одиничні або масові переміщення населення, яке підтримує політичну опозицію та, відчуваючи загрозу своєму існуванню, змінює місце/країну постійного проживання); таких людей ще називають політичними біженцями; до цього виду міграцій варто віднести переселення внаслідок зміни державних кордонів; 2) це міграція дипломатичного корпусу та військових або тривалі відрядження (приблизно 3 - 4 роки залежно від місця призначення) військовослужбовців, дипломатів, адміністративно-обслуговуючого персоналу дипломатичних установ та їх сімей.

Економічна міграція має найширшу структуру в рамках цього визначення. Відповідно до обраних критеріїв, економічну міграцію можна розділити на кілька блоків, що є дуже амбітним завданням для польового дослідження, тим більше, що воно охоплює різні аспекти цього явища в посткомуністичних суспільствах. Економічна міграція - це перетин національних та міжнародних кордонів у пошуках роботи, торгівлі товарами, інвестування та інших видів діяльності з економічними цілями та мотивами. Так звані економічні біженці - це люди, які залишають свої постійні місця проживання через незадовільні економічні умови (масове безробіття, непомірні ціни, невиплату заробітної плати тощо), а не з інших мотивів (природні чи екологічні катастрофи, війна). Цей тип міграції розрізняють за підкритеріями причин. Інший тип економічної міграції – трудова міграція – виділяється за підкритерієм мети.

Трудова міграція стосується людей, які переїжджають на певний період часу через погіршення економічних умов, щоб знайти роботу і відправити гроші додому своїм сім'ям або заощадити гроші для забезпечення засобів існування на батьківщині. Існує також класифікація всієї міграції з метою роботи в країні призначення або з метою отримання освіти як трудової міграції. Інша інтерпретація полягає в тому, що міграція виключно з метою легального працевлаштування є трудовою міграцією, але незрозуміло, як класифікувати міграцію з метою працевлаштування без офіційного дозволу. Тому наведене

вище визначення вважається більш коректним. Трудову міграцію можна поділити на міграцію з метою працевлаштування за раніше набутою спеціальністю та міграцію з метою працевлаштування за спеціальністю, яка не підпадає під цю категорію.

Іншим критерієм класифікації трудової міграції є професійно-кваліфікаційний рівень мігрантів. У більшості випадків трудові мігранти — це некваліфіковані або низько-кваліфіковані працівники, оскільки саме на таку працю існує найбільший попит у країнах імміграції. Другий вид — міграція висококваліфікованих кадрів — це: 1) міграція, пов'язана з незадоволенням фахівців рівнем матеріально-технічного та інформаційного забезпечення їх професійної діяльності (при цьому переважно відбувається зміна місця роботи, але не спеціальності, бо мігрантів приваблює не сама можливість отримати роботу, а дістати кращі умови для праці та більшу заробітну плату); 2) міграція працівників транснаціональних корпорацій (ТНК) та мультинаціональних корпорацій міжнародних організацій, які через специфіку цих утворень змушені час від часу змінювати місце роботи (але тільки географічне місце). Третій вид трудової міграції — інтелектуальна — це міграція вчених, викладачів університетів, співробітників науково-дослідних інститутів, що працюють переважно за спеціальністю на основі короткотермінових чи довготермінових контрактів в країнах імміграції, де отримують кращі умови праці і вищу зарплатню, ніж удома. За мотивацією інтелектуальна міграція схожа на попередній вид трудової міграції. Ще одним різновидом трудової міграції є міграція бізнесменів-інвесторів, що вкладають гроші у вже існуючі або створюють нові підприємства у місцях (країнах), які не є місцем їх постійного проживання.

Аналіз літератури свідчить про те, що різні типи міграції є змішаними і не піддаються чіткій класифікації, можна побачити, що, запровадивши певні критерії, класифікувати типи міграції не так вже й складно. Звичайно, з

розвитком міграційного процесу з'являтимуться нові типи міграції, і класифікацію потрібно буде відповідно доповнювати і вдосконалювати.

1.2. Причини, фактори, умови, що впливають на сучасні міграційні процеси.

Кожен акт міграції зумовлений кількома мотивами. З одного боку, міграція зумовлена індивідуальними прагненнями. Всі громадяни мають право і можливість обирати місце проживання і роботи, тобто мігрувати для задоволення своїх різноманітних матеріальних, професійних і духовних потреб.

У науковій літературі існує різноманітна класифікація чинників (часто взаємозалежних), які впливають на спрямованість і масштаби міграційних процесів. Міграція у просторі відбувається під впливом економічних, соціальних, демографічних, політичних, етнічних, освітніх, морально-психологічних, військових та екологічних чинників, які діють одночасно і є певною мірою взаємозалежними, що зазвичай ускладнює виділення окремих складових міграційних процесів, сформованих під впливом одного-двох чинників.

На міграцію впливають також фактори, які не можуть контролюватися і які контролюються суспільством та владою, тобто умови (природні умови різних регіонів і населених пунктів, ступінь їх освоєння, заселення і благоустрою, географічне положення) і регулюючі фактори (демографічні фактори - інтенсивність природного приросту населення; склад за віком і статтю, співвідношення корінних і приїжджих, співвідношення старих і нових мігрантів; етнічні відмінності між групами населення в мові, духовній культурі, способі життя, етнічних обрядах і звичаях; соціально-психологічні -міцність соціальних зв'язків між людьми, соціально-психологічний клімат, соціальні умови життя).

Виділяють також чинники міграції за сферою їх прояву: народно-господарські, територіальні, галузеві та внутрішньо-виробничі, а також постійні,

тимчасові і змінні залежно від їх використання в регулюванні міграційних процесів. Міграція значною мірою впливає на формування, функціонування й розвиток ринку праці. Міграція як чинник розвитку ринку виконує прискорювальну, розподільчу та селективну функції.

Забезпечення певного рівня географічної мобільності робочої сили, змінність складу трудо-активного населення регіону та збільшення місць проживання індивіда протягом життя є результатами здійснення прискорювальної функції. Розподільча функція міграції виявляється у перерозподілі населення між регіонами за рахунок чого досягається більша відповідність між попитом на робочу силу та її пропозицією. Селективна функція міграції полягає у зміні якісного складу населення і робочої сили регіонів унаслідок нерівномірної участі у міграційних процесах представників різних соціально-демографічних груп.

Наразі існує низка теорій, які пояснюють причинно-наслідкові зв'язки трудової міграції. На макрорівні вони поєднують розмір, напрямок та інтенсивність різних міграційних потоків між регіонами на основі параметрів соціально-економічного розвитку території (заробітна плата, зайнятість, інвестиції, житлові умови, кількість робочих місць тощо). На мікрорівні досліджуються міграційні реакції окремих осіб, сімей і домогосподарств на зміни конкретних показників умов життя, які є важливими для прийняття міграційних рішень.

Для характеристики механічного руху населення використовуються такі показники:

- дані про прибуття і вибуття населення конкретного регіону і країни за певний проміжок часу;
- сума прибулого і вибулого населення (міграційний обмін);
- різниця між величиною прибулого і вибулого населення (сальдо механічного руху);

- інтенсивність механічного руху, що визначається як відношення кількості мігрантів до загальної чисельності населення або кількість мігрантів на 1000 осіб населення.

У міждержавній міграції можна виділити п'ять напрямів:

- міграція з розвинутих до промислово розвинутих країн;
- міграція в межах промислово розвинутих країн;
- міграція робочої сили між країнами, що розвиваються;
- міграція робочої сили з колишніх соціалістичних країн (схожа на міграцію з країн, що розвиваються, до промислово розвинутих);
- міграція наукових працівників, спеціалістів з промислово розвинутих країн до країн, що розвиваються [5].

Для розвинених країн іноземні робітники з країн, що розвиваються, означають, що багато галузей промисловості та інфраструктурних послуг потребують працівників, без яких були б неможливі нормальні виробничі процеси, а іноді навіть нормальне повсякденне життя. Наприклад, мігранти складають 25% будівельників у Франції, половину шахтарів у Бельгії та 40% будівельників у Швейцарії.

У сучасному глобалізованому світі люди постійно перебувають у русі. Міграція стирає традиційні кордони між культурами, етнічними групами та мовами, сприяючи розмаїттю, культурному та економічному багатству. Багато хто сприймає міграцію як виклик або загрозу. Вона також є викликом для правозахисних механізмів, які борються за повну реалізацію прав усіх людей, включно з мігрантами, оскільки їхні права часто порушуються.

Оскільки міграція населення складається з міграційних потоків, поняття міграції застосовують і в множині — міграції”. До цього визначення Т. Драгунова додає чинники, які спонукають людей мігрувати. Суть міграції вона розуміє як „переміщення людей між населеними пунктами, регіонами, країнами,

зумовлене економічними, політичними, етнічними та релігійними чинниками і пов'язане зі зміною на різні терміни місця проживання” [1, 128].

Найширшим елементом класифікації міграції є класифікація за критерієм причини та мети. Тут можна виділити дев'ять типів міграції.

Міграція членів сімей — це міграція, що має на меті реалізацію права на возз'єднання сім'ї, тобто возз'єднання з особами, які вже мігрували раніше або для створення нової сім'ї. Репатріація (або рееміграція) як добровільне повернення на постійне проживання на батьківщину з етнічних, економічних, соціальних причин, причин особистого характеру чи інших причин після тривалого проживання в іншій країні (або адміністративно-територіальній одиниці цієї ж країни). Сюди ж належить репатріація раніше депортованих. Релігійною міграцією називаємо міграцію, що не має постійного характеру і пов'язана з відправленням релігійного культу (наприклад, прощі та паломництво мусульманського населення до Мекки). До етнічних міграцій належать переселення з етнічних мотивів заради поліпшення умов проживання чи збереження життя за умов фізичної („етнічні чистки”) чи етнокультурної загрози.

Міграція – це переміщення людей через або в межах міжнародних кордонів і включає в себе переміщення будь-якої особи з будь-якої причини. Термін "міграція" нелегко визначити. За даними Європейської міграційної комісії, термін "мігрант" використовується, залежно від контексту, для позначення мігрантів, емігрантів, що повертаються, іммігрантів, біженців, переміщених осіб, осіб мігрантського походження та/або членів етнічних меншин, сформованих мігрантами.

Міжнародна організація з міграції (МОМ) визначає термін «мігрант» як такий, що «стосується всіх випадків, коли рішення про міграцію приймається добровільно для особистої зручності без впливу зовнішнього примусового фактора».

Ці визначення відображають традиційну відмінність між добровільною та вимушеною міграцією. У випадку добровільної міграції люди залишають батьківщину з власної волі, навіть якщо їхні можливості дуже обмежені, переважно через так звані "фактори тяжіння", такі як кращі кар'єрні можливості. Вимушена міграція відбувається, коли люди намагаються втекти від порушення своїх основних прав, в основному через "фактори примусу", такі як переслідування, війна або голод. Однак, завжди існує поєднання факторів тяжіння і притягуючих факторів. Багато мігрантів залишають свої країни як з економічних причин, так і для того, щоб уникнути порушень своїх прав. Навіть економічні мігранти можуть вважатися вимушеними мігрантами, якщо вони хочуть уникнути ситуацій, коли їхні економічні права порушуються.

Право на вільне пересування в межах та за межами країни визнається у Загальній декларації прав людини. У статті 13 йдеться про те, що «кожна людина має право на свободу пересування і проживання в межах кордонів кожної держави» і «кожна людина має право покинути будь-яку країну, включаючи свою країну, а також повертатися до своєї країни» [6].

Як і всі люди, мігранти володіють правами людини. Положення щодо інструментів захисту прав людини поширюються на всіх, в тому числі на мігрантів. Проте, часто існує великий розрив між правами, які гарантує закон міжнародних прав людини для біженців, безпритульних, трудящих мігрантів та інших подібних груп, і реаліями з якими вони стикаються. Їх права часто порушуються, у тому числі право на життя, свободу і безпеку.

Мігранти перебувають в особливо вразливому становищі через свій статус мігрантів, оскільки вони потрапляють в іншу країну без громадянства, перетинаючи її кордони, і, як правило, неможуть залишитися жити і працювати на законних підставах без письмової згоди влади цієї країни. Будучи чужинцями в приймаючому суспільстві, вони можуть не знати місцевої мови, законів і соціальних звичаїв, що робить їх менш здатними знати і відстоювати свої права.

Вони можуть стикатися з дискримінацією на роботі і в повсякденному житті, з расизмом і ксенофобією, ставати жертвами злочинів на ґрунті упереджень.

Для Управління Верховного Комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців (УВКБ ООН) біженці та безпритульні становлять окрему групу людей, тому що вони залишили свої будинки через серйозні загрози їх життю і свободам. УВКБ ООН попереджає про те, що існує ризик стирання тієї межі, що відокремлює біженців від інших груп мігрантів, які переїхали з однієї країни в іншу з економічних чи соціальних причин, або заради того, щоб підвищити рівень свого життя, в той час як біженці змушені бігти, щоб врятувати своє життя або зберегти свої свободи.

Біженці, безпритульні та вимушені переселенці в межах своєї країни користуються особливим захистом згідно з міжнародним законодавством. УВКБ ООН визначає ці групи таким чином. Біженець — «це той, хто не може або не хоче повернутися до країни свого походження в силу достатньо обґрунтованих загроз стати жертвою переслідувань за ознакою раси, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи або політичних переконань». Безпритульні — «особи, які потребують міжнародного захисту, чії вимоги для формального статусу біженця досі не визначені». Вимушені переселенці в межах своєї країни — люди, «яких змусили або зобов'язали втекти або покинути свої будинки чи місця постійного проживання, зокрема в результаті або з метою уникнення збройного конфлікту, масових проявів насильства, порушень прав людини або природних чи техногенних катастроф, та які не перетинали міжнародно визнаних державних кордонів» [7].

Дискусії про міграцію зазвичай починаються з перспективи розвинених капіталістичних країн і зосереджуються на міграційних потоках між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються. Однак більшість мігрантів переміщуються в межах своїх країн. Кількість внутрішніх мігрантів приблизно в чотири рази перевищує кількість міжнародних мігрантів. Крім того, навіть якщо

люди перетинають національні кордони, більшість з них переміщуються між країнами зі схожим рівнем розвитку. Близько 60% переміщуються між країнами, що розвиваються, і розвиненими країнами, тоді як лише 37% міжнародних мігрантів переїжджають з країн, що розвиваються, до розвинених країн і 3% - з розвинених країн до країн, що розвиваються. У випадку з біженцями дисбаланс ще більш виражений: на країни, що розвиваються, припадає 4/5 всіх біженців у світі. Таким чином, допомога бездомним і біженцям у світі найбільше потрібна в деяких найбільш розвинених країнах світу.

Висновки до розділу I.

Загалом, процес міграції відіграє важливу роль у формуванні культурного, освітнього та професійного середовища як світу в цілому, так і його окремих країн. Світ стає єдиним завдяки діяльності транснаціональних корпорацій та глобальній інтернет-комунікації. Культурні, освітні та професійні середовища сьогодні стають транснаціональними і все більше набувають ознак міграційної мобільності. Однак міграційні рухи можуть як руйнувати цивілізаційну ідентичність і суб'єктність окремої країни, так і сприяти її розвитку.

У сучасному глобалізованому світі широкомасштабна міграція є неминучою. Однак, хоча глобалізація є об'єктивним процесом, зумовленим усією логікою економічного, політичного, духовного та культурного життя людства, у глобалізованому світі діють різні суб'єкти і, відповідно, різні проекти.

Причини, які стають поштовхом міграції населення значною мірою є економічного та соціального характеру. В той же час вони можуть обумовлюватися політичними причинами, переслідуваннями, расовою, етнічною або релігійною дискримінацією. Але в сьогоdnішніх реаліях, на жаль, міграція часто спричиняється військовими причинами (переміщення населення з районів воєнних дій), а також через стихійні лиха, які сприяють гуманітарній катастрофі, бо гинуть люди, виникає проблема голоду, надання притулку та т.п.

РОЗДІЛ 2. ЄВРОПЕЙСЬКА МІГРАЦІЙНА КРИЗА ТА ПОЛІТИКА ЄС

2.1. Причини кризи та її наслідки.

Міграція існувала завжди. Сьогодні трудова міграція має офіційний вимір. Однак найбільш масовою і небезпечною є нелегальна міграція до ЄС, яка за останні роки зросла в десятки разів.

Нелегальна міграція стала стабільним і масштабним явищем, що впливає на соціально-економічні та політичні процеси в багатьох країнах сучасного світу. За даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), наразі у світі налічується 244 мільйони міжнародних мігрантів (що еквівалентно 3,3% світового населення). Міжнародна міграція досягла рекордного рівня: понад 40 мільйонів внутрішньо переміщених осіб і більше ніж 22 мільйони біженців [8]. Відсутність консенсусу між урядами країн-членів ЄС призвела до популярності в багатьох країнах право-радикальних партій, які різко виступають проти міграції. Відсутність солідарності у прийнятті спільних правил врегулювання великих потоків мігрантів призвела до нерівномірного навантаження на міграційні служби в європейських країнах. Як наслідок, масовий приплив мігрантів ставить під загрозу життєздатність Шенгенської угоди, а розбіжності між країнами ЄС щодо врегулювання міграції поглиблюють розбіжності в середині ЄС.

Європейська міграційна криза 2015 року - це явище, яке стало гуманітарною катастрофою, спричиненою масовим напливом мігрантів з Близького Сходу та Африки до Європи. Деякі науковці та аналітики навіть порівнюють ситуацію з епохою Другої світової війни [9, с. 271]. Серед дослідників сформувалося два погляди на цю проблему: Німеччина, Франція, Італія та скандинавські країни розглядають міграційну кризу як випробування європейських цінностей і єдності, а Угорщина, Польща,

Словаччина, Чехія і балтійські держави вбачають у біженцях загрозу безпеці і благополуччю [10].

Дана криза є комплексною: по-перше, це криза гуманітарна, бо позначилася загибеллю тисяч людей; по-друге, це криза управління і кордоном, і наданням притулку; по-третє, за висловом президента Європарламенту Мартіна Шульца, це криза солідарності, оскільки віднайти спільне для ЄС рішення щодо врегулювання проблеми біженців, яке б дало змогу більш рівномірно розподілити навантаження на окремі країни, виявилось вкрай складно [11, с. 162].

Причин виникнення та існування досліджуваного явища є досить багато, серед яких можна виділити:

- відсутність у значної кількості громадян можливостей для працевлаштування у себе на батьківщині;
- економічна нестабільність, що спостерігається на території значної кількості країн Близького Сходу;
- значне зубожіння та високий ризик померти від голоду в себе на батьківщині;
- соціальна несправедливість, яка панує в східних країнах;
- бажання отримати гідну освіту, яку можна здобути в країнах Європи;
- природні катаклізми, що загрожують здоров'ю та життю і які спостерігаються на території багатьох східних країн;
- висока ймовірність опинитися в епіцентрі воєнних дій [12, с. 30].

Остання причина найбільш актуальна сьогодні, коли на Близькому Сході постійно спалахують нові збройні конфлікти, в результаті яких страждають тисячі людей, переважно цивільних. Це свідчить про те, що

мешканці східних територій вирішили переїхати на значні відстані не заради гарного життя, а, навпаки, через сильне бажання захистити своє життя і життя своїх близьких.

Поряд із зазначеними характеристиками, варто наголосити ще й на такій гуманітарній проблемі. Мігранти досить часто перепливають Середземне море цілими сім'ями, з новонародженими дітьми, вагітними жінками, особами похилого віку. Тисячі людей так і не досягають берегів омріяної Європи. Більшість із них відпливають від берегів своєї батьківщини на переповнених ненадійних судах і човнах. Відповідно до даних Міжнародної організації з міграції, в 2017 році понад 3 тисячі осіб потонули або зникли безвісти під час спроби перетнути Середземне море. За останні чотири роки кількість загиблих становить понад 20 тисяч. Проте біженців це не зупиняє, і вони щораз новими та новими «партиями» долають небезпечні відстані морем [13]. Отже, гуманітарний вимір проблеми міграційних потоків є чітким свідченням того, що такі потоки є небезпечними для тисяч людей, які вирішили змінити своє життя у такий спосіб.

Масова хвиля міграції стала дестабілізуючим фактором для Спільної внутрішньої та міграційної політики ЄС у кількох аспектах. Очевидно, що багато країн-членів ЄС виявилися неготовими до масштабної міграційної кризи, яка негативно вплинула на ключові соціальні системи реагування на надзвичайні ситуації, такі як житло, освіта та охорона здоров'я. В наслідок неконтрольованих потоків біженців держави змушені переорієнтувати свої фінансові та програмні пріоритети соціальної інтеграції на тимчасове утримання мігрантів, а соціальне забезпечення європейських громадян-резидентів може бути урізане через недостатність національних бюджетів. Додаткові витрати на задоволення соціальних потреб біженців, як того вимагають у Німеччині та Австрії, можуть спровокувати серйозний "політичний резонанс" або жорстку реакцію, як це сталося серед місцевих

політиків у Кельні. З іншого боку, міграційні потоки сприяли швидкому зростанню громадянського суспільства Європи, а громадянське суспільство надає великого значення задоволенню базових потреб біженців, таких як одяг і перша медична допомога [10].

Міграційна криза суттєво вплинула на внутрішнє функціонування ЄС, незважаючи на її зовнішньо-політичні передумови. Наприклад, згуртованість європейських країн та ефективність Шенгенської угоди, яка гарантує свободу пересування в межах ЄС країнам, що є одним із наріжних каменів європейської інтеграції та є частиною транзитних маршрутів шукачів притулку, зокрема з Близького Сходу, вперше опинилися під загрозою.

У найближчому майбутньому, якщо приплив біженців продовжиться і міграційна криза загостриться, економічні витрати можуть ще більше зрости, оскільки соціальна політика ЄС має фінансуватися з бюджетів країн-членів ЄС, а тягар міграційної кризи може лягти на плечі платників податків, які проживають у межах ЄС. Крім того, збільшення кількості біженців може створити додатковий тиск на ринку праці європейських країн, що ще більше загострить проблему безробіття в Європі [14]. Ця тенденція явно шкодить громадянам ЄС, що, в свою чергу, посилює етнічні конфлікти та загострює ставлення до іноземних мігрантів.

Проблема з нелегальними мігрантами та біженцями загострює внутрішньополітичну конфліктність, зокрема, активізуються націоналістичні організації, які заявляють про те, що Європа і так вже втратила більшу частину своїх національних традицій і нинішня ситуація призведе до ще більшого розмивання ідентичності європейських націй [15, с. 44]. Незавершеність політики інтеграції іммігрантів у європейське суспільство погіршила відносини між корінним та іммігрантським населенням європейських країн, що призвело до зростання анти

іммігрантських настроїв та масових протестів європейців проти імміграційної політики національних урядів.

За такої ситуації подолання міграційної кризи, забезпечення захисту біженців та надання допомоги державам-членам, які найбільше потерпали від припливу мігрантів, перетворюється чи не на ключове для ЄС питання. Відносини всередині країн Союзу у зв'язку з міграційною кризою погіршуються, уряди країн все більше віддаляються від лінії А. Меркель, яка пропонує політику «відкритих дверей» для біженців, тому мігрантів стає дедалі більше [16, с. 140]. Звертає на себе увагу нерівномірність розподілу біженців між країнами. З одного боку, це свідчить про те, що Єврокомісія приймає індивідуально збалансовані рішення щодо кожної країни, але з іншого боку, це ще більше посилює нерівність між державами: між країнами ЄС відсутня співпраця, що ще більше ускладнює контроль над кризою.

2.2. Політика ЄС щодо мігрантів: особливості процесів.

Сьогодні міграційні потоки зростають з півдня на північ і зі сходу на захід. Однією з головних цілей міграції є Європейський Союз. Принцип вільного пересування осіб, закріплений в Договорі про Європейський Союз, і "політика відкритих дверей" сприяли розвитку кризових процесів у цьому наднаціональному світі [17, с. 277].

Термін "міграційна криза" був введений для опису проблеми збільшення кількості та інтенсифікації некерованих міграційних процесів, яка досі немає визначення. Однак міграційну кризу можна охарактеризувати як ситуацію, коли з різних причин збільшується потік легальних і нелегальних мігрантів та біженців на території держав і наднаціональних утворень, що спричиняє низку труднощів для урядів і трансформує звичний уклад життя корінних народів [18].

Міграційний криза в межах Європи є наслідком «толерантної» міграційної політики Європейського Союзу. Під міграційною політикою слід розуміти «систему принципів, цілей і дій, за допомогою яких держава та інші державні утворення регулюють потоки переселенців». М. Матковська зазначає, що міграційна політика – це особливий набір інструментів, «створених і підтримуваних державою, що охоплює як пасивні, так і активні форми управління імміграцією і еміграцією» [17, с. 277].

Міграційна політика є внутрішньо визначеною і, оскільки вона стосується перетину національних кордонів, діє як міжнародний регулятор. Таким чином, міжнародні події мають безпосередній вплив на розвиток цього типу політики: ліберальний підхід ЄС сприяє масовому притоку мігрантів.

За словами старшого наукового співробітника Європейського центру Карнегі П'єра Вімона, «міграційна проблема, з якою зіткнувся ЄС на початку 2015 року, була несподіваною. Потоки людей в основному з африканських країн можна порівняти з хвилею мігрантів із Західної Африки до Іспанії, яка спостерігалася в 2000 році. Ця хвиля утворилася в основному через економічні причини» [17, с. 277].

Колишній помічник Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців, експерт з міграції, зокрема незаконної міграції і контрабанди людей, Мортен Лісборг вважає, що на даному етапі в результаті міграційного тиску розвиток подій є одним із найважливіших і реальних загроз безпеки в Європі. У своїй оцінці він вказує, що проблеми міграції пов'язані передусім з гуманітарними питаннями, які необхідно вирішувати в більш глобальній перспективі. З'являються завдання і проблеми, які неможливо вирішити на національному рівні [17, с. 277].

Керуючись Женевською конвенцією, Європейська комісія наполягає на виконанні планів прийому біженців відповідно до квот. Польща, Чехія, Словаччина та Угорщина рішуче виступають проти пропозиції ЄС. Вони пропонують підхід "ефективної солідарності", коли кожна країна ЄС приймає рішення самостійно. Однак багато інших країн ЄС, зокрема Італія та Греція, виступають проти цього.

На думку колишнього помічника Управління Верховного комісара ООН Мортена Лісборга, викладену в статті, що опублікована 30 березня 2017 року на датському сайті «Politiken», нинішня система надання притулку є дорогою, несуттєвою і неефективною [17, с. 278]. Вона просто не пристосована для вирішення майбутніх криз, пов'язаних з біженцями та мігрантами. Він наводить безперечні факти і цифри про невиправдані економічні витрати. Крім того, Лісборг демонструє неефективність нинішньої системи надання притулку в адміністративному і практичному плані. Особливо підкреслюються проблеми біженців, яким було відмовлено в наданні статусу біженця, і вони були змушені повернутися на батьківщину.

Мортен Лісборг пропонує ЄС шукати рішення, які дозволять країнам ЄС вирішувати, скільки і яких мігрантів вони можуть прийняти, незалежно від міграційного тиску. Це вимагає рішучої відмови від нинішньої міграційної парадигми щодо мігрантів, які прибувають до ЄС. Мігрантам можна було б надати юридично гарантоване право на проживання до вирішення їхньої справи. Необхідне колективне та уніфіковане прийняття рішень. У разі розбіжностей ЄС не зможе впоратися з поточною хвилею міграції.

У 2015 році Європейською комісією було запропоновано систему заходів щодо вдосконалення міграційної політики Європейського союзу. По-перше, було прийнято рішення про посилення присутності ЄС у світі.

Підкріплювалося це рішення Планом дій з боротьби з контрабандою мігрантів на 2015-2020 роки, яка закріплює стимуляцію правоохоронної і судової діяльності, вдосконалення процесу збору та обміну інформацією про мігрантів, зміцнення співпраці з країнами, що не входять в ЄС, для боротьби з нелегальною міграцією [17, с. 278].

Був також змінений Шенгенський кодекс про кордони 2006 року відповідно до положення Європейської комісії від 15 березня 2017 року. Реформа ввела обов'язковий регулярний контроль абсолютно всіх осіб, які перетинають кордони Європейського Союзу [17, с. 278].

У зв'язку зі зростаючою загрозою тероризму в ЄС були прийняті нормативно-правові акти – Система інформації і авторизації поїздок в ЄС (ETIAS) і Система в'їзду-виїзду (EES). Система інформації та авторизації поїздок в ЄС, яка використовується у разі безвізових поїздок, повинна з'ясувати в кожному конкретному випадку, чи становить іммігрант небезпеку для ЄС. А Система в'їзду-виїзду покликана збирати відомості про в'їзд або виїзд іммігрантів і стати інструментом, доступним для прикордонних служб ЄС [17, с. 278].

ЄС і Туреччина підписали угоду, відповідно до якої нелегальні мігранти, які перетнули грецько-турецький кордон, будуть вислані назад до Туреччини. Туреччина у свою чергу повинна здійснювати будь-які заходи для запобігання використанню нових морських або наземних шляхів нелегальної міграції з Туреччини в ЄС [19].

Наразі ЄС має зосередитися на так званій "круговій міграції". За такого підходу мігранти з довгостроковими візами могли б вільно повертатися додому і повертатися до країн, де вони отримали дозвіл на тимчасове перебування. Він також характеризується тристороннім співробітництвом, коли ці мігранти проходять навчання в африканській

країні за фінансової підтримки європейських фондів, а потім повертаються на батьківщину.

Загалом, незважаючи на прийняті нормативно-правові акти, загальна політика серед держав-членів ЄС відсутня, що означає, що ті досягнення, яких змогли домогтися держави (наприклад, створення Шенгенської зони), знаходяться під загрозою. Збільшення числа іммігрантів, що спостерігається останніми роками, має кілька наслідків для внутрішньої безпеки ЄС:

1. Безпека іммігрантів. Часто, намагаючись потрапити до Європи нелегальними способами, мігранти та біженці наражають себе і своїх дітей на небезпеку.
2. Безпека комерційних судів. Зростаючий попит на незаконний перетин мігрантами кордонів ЄС сприяв використанню з цією метою комерційних судів, при цьому міграція стала багатомільйонним бізнесом.
3. Безпека всередині ЄС. З огляду на величезну кількість іммігрантів, які перетинають кордон, державні прикордонні органи не в змозі перевіряти базову інформацію про тих, хто в'їжджає, відповідно, це призвело до нелегальної міграції [17, с. 278-279].

У 2017 році міграційна політика ЄС була посилена, а саме: на саміті в Брюсселі 19 жовтня 2017 року було прийнято рішення про посилення підходу держав-членів та інституцій ЄС до повного контролю кордонів. Водночас, у висновках ЄС висловлюється готовність реагувати та припиняти будь-які спроби нелегального перетину кордонів країн-членів ЄС [20].

Однак врегулювання питання аж ніяк не стало більш зрозумілим, оскільки в Євросоюзі існує проблема «замкнутого кола», яка полягає, з одного боку, в протистоянні іммігрантським потокам, а з іншого – в

дотриманні принципів захисту прав мігрантів, боротьби з бідністю тощо [21, с. 56].

Європейські країни, які надають пріоритет правам людини у своїй політичній діяльності, змушені обирати між ліберальними цінностями та власною безпекою. Криза принципів солідарності та справедливого розподілу відповідальності, що спостерігається в ЄС, може бути пов'язана з ключовим фактором - неефективною міграційною політикою ЄС. Єврокомісія та представники країн, які підтримують міграцію, наголошують на необхідності виконання міжнародних зобов'язань і зосередження на пріоритеті безпеки мігрантів. Противники міграції наголошують, що найвищою цінністю є безпека держави та її громадян, а міграція є економічним, цивілізаційним, культурним та релігійним ризиком [22, с. 12].

Водночас, було б помилкою вважати, що політика інтеграції не працює взагалі. Значна кількість мігрантів співіснує, працює та співпрацює з корінним населенням. Але, як підкреслюють дослідники, водночас міграційна політика ЄС не є успішною: спостерігаються явища геттоїзації, етнічного невдоволення, зубожіння, ксенофобії та расизму [17, с. 279]. Почали виникати численні закриті спільноти, які не бажають інтегруватися в іммігрантське середовище.

В край необхідна узгоджена міграційна політика ЄС також необхідна для підтримки держав, які є "головними європейськими центрами прийому мігрантів" (Греція, Італія та Хорватія). Припинення підтримки може посилити націоналістичні тенденції в цих країнах, що може призвести до їх виходу з ЄС. А зміна кордонів ЄС, у свою чергу, призведе до погіршення безпеки [17, с. 279].

Висновок до розділу 2

Після військового вторгнення Росії в Україну ЄС, дійсно, відреагував негайно і продемонстрував дієву солідарність, підтримуючи людей, які потребують допомоги та захисту. Це включало безпосередню гуманітарну допомогу, надзвичайний цивільний захист, підтримку на кордоні та захисту тим, хто рятується від війни.

РОЗДІЛ 3. УКРАЇНСЬКА МІГРАЦІЯ В ЄВРОПУ : ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСІВ

3.1. Російсько-українська війна як фактор та причина міграції

Основними причинами міграції є економічні, політичні, національні, релігійні, демографічні та екологічні.

У нашій країні основними рушійними силами є економічні чинники, зумовлені переважно пошуком роботи та розвитком незалежних територій. Основний потік мігрантів з України спрямований до країн Західної Європи та Північної Америки.

Сьогодні в Україні все більшого значення набуває внутрішня міграція, тобто переміщення між регіонами та населеними пунктами - місто-місто, місто-сільська місцевість, село-місто та село-село. Якщо подивитися на динаміку переміщень населення в сільській та міській місцевості, то статистика за 2020 рік показує, що кількість прибулих у міську місцевість становить 435280, у сільську - 424964; міждержавні переміщення: прибулих - 26361, вибулих з України - 1167000; у 2019 році кількість прибулих у міську місцевість становила - 430920, сільських - 198356, вибулих з України - 1040000, слід зазначити, що Найбільша кількість трудових мігрантів виїхала із Закарпатської, Івано-Франківської, Рівненської, Херсонської та Львівської областей [23].

Масштаби внутрішньої трудової міграції є майже удвічі меншими, ніж зовнішньої - 652 тисячі осіб. Слід зазначити, що найбільша кількість внутрішніх трудових мігрантів із Сумської, Рівненської, Закарпатської, Херсонської та Вінницької областей.

За даними ООН, 66 % зовнішніх трудових мігрантів і 60 % внутрішніх трудових мігрантів хочуть заробити грошей, щоб витратити їх в Україні на втілення власних планів; 25 % зовнішніх трудових мігрантів і 19 %

внутрішніх трудових мігрантів не можуть знайти роботу в бажаній сфері з достатнім рівнем оплати в Україні; 22 % зовнішніх трудових мігрантів і 26 % внутрішніх трудових мігрантів хочуть отримати новий досвід чи враження [24].

У 2019 році Соціологічна група "Рейтинг" провела опитування населення щодо їхнього ставлення до виїзду за кордон. Результати соціологічного дослідження свідчать, що люди не відмовилися від ідеї виїхати за кордон: 35% українців розглядали можливість виїзду з країни, 63% - ні; найбільш схильні до еміграції люди віком 18-29 та 30-39 років.

Основними причинами еміграції респонденти назвали забезпечення мінімальних потреб своєї сім'ї (50% опитаних), 27% хотіли б виїхати з країни для самореалізації, а 17% сказали, що не мають перспектив в Україні.

Згідно з тим же опитуванням групи "Рейтинг", 38% українців думають про виїзд з України у 2021 році, тоді як 61% - ні. Мотивація дещо змінилася: 45% українців кажуть, що виїжджають для задоволення потреб сім'ї, 23% - для самореалізації і 25% - через відсутність перспектив своїй країні [25].

Розселення мігрантів краще відбувається в регіонах з добре розвинутою інфраструктурою сфери послуг, де зростають обсяги виробленої та реалізованої продукції, концентрується та активно розвивається бізнес у цьому виді економічної діяльності. Тенденція до збільшення зайнятості в цьому секторі означає, що регіони України з добре розвинутою невиробничою сферою відносно рідше стають постачальниками населення в інші регіони.

Той факт, що певні населені пункти в Україні (як правило, в районах, обласних центрах та передмістях великих міст) оснащені необхідними засобами зв'язку, що відображається в кількості житлових одиниць, що

експлуатуються, та потребі в телефонному зв'язку, є вагомим фактором міграційного процесу.

За роки незалежності виникла так звана четверта хвиля імміграції та еміграції, яка стала серйозною соціальною, економічною, демографічною, культурною та духовною проблемою для країни. Певною мірою це трагедія для української нації. Мігранти, які залишають власну країну, звільняють місце для інших країн. Звільнені соціальні ніші заповнюються переважно мігрантами з нерозвинених і проблемних країн. Вони поступово трансформують соціо-культурне середовище України. Це особливо небезпечно в умовах депопуляції українського населення через низьку народжуваність і високу смертність. За статистикою, за роки незалежності кількість населення зменшилася на понад 6 мільйонів осіб. Україна також лідирує у світі за темпами скорочення населення.

За останні два десятиліття Україна перетворилася на донора допомоги. Вона інвестувала людський капітал в економіку країн світу. Кожен четвертий працездатний українець працює за кордоном. У роки після здобуття Україною незалежності щорічне скорочення населення в наслідок міграційних процесів становило 150-160000 осіб, що становить 55-59% від загального скорочення населення [26,с. 5-6].

Основними причинами трудової міграції з України є соціально-економічні чинники. Це зuboжіння і злидарювання людей у потенційно багатій країні. Це свавілля паразитичної і корумпованої влади та правовий нігілізм. Але перед усім українці виїжджають закордон, щоб забезпечити більш-менш пристойне життя для себе і своїх родин, через неможливість задовольнити себе вдома і, з рештою, просто для власного виживання. Згідно з опитуванням, проведеним Державним комітетом статистики України, 97,7% мігрантів з 1 мільйона 467 тисяч назвали низьку заробітну плату в Україні та відсутність можливостей працевлаштування на

батьківщині причинами роботи за кордоном [26,с.6]. Таким чином, українці (переважно кваліфіковані фахівці), які опиняються на заробітках закордоном, змушені виконувати будь-яку важку чорну роботу, яку не бажають виконувати місцеві жителі.

Україну залишають не найбідніші і малоосвічені люди, а, як правило, працьовиті, ініціативні, здібні, освічені, в тому числі і представники так званого середнього класу.

Звичайно, міграція, як і будь-яке інше економічне явище, має свої позитивні сторони. Мігранти з України заробляють іноземну валюту, утримують свої сім'ї, вивчають іноземні мови, опановують основи бізнесу, а дехто згодом відкриває власну справу на батьківщині. Однак масова, добровільна і неконтрольована еміграція робочої сили закордон є катастрофою для країни. В Україні така міграція відкриває двері до еміграції. Святе місце порожнім не буває. Отже, інший аспект міграційного процесу - еміграція, тобто переселення в Україну громадян інших країн - також набирає обертів. Кількість мігрантів зростає з кожним роком, і, як правило, це нелегальні іммігранти.

За деякими оцінками, кількість нелегальних іммігрантів в Україні перевищує 1,5 мільйона. Однак навіть затримані нелегали не знають, що їм робити. Депортація лише однієї особи обходиться державі у понад 1500 доларів США. Більше того, депортація можлива лише за наявності угоди з країною походження мігранта. Більшість країн таких угод не мають. Україна навіть не може повернути нелегальних мігрантів до Росії, якщо вони приїхали з Росії. Натомість наші західні сусіди мають такі угоди і повертають нелегальних мігрантів в Україну, якщо вони походять з нашої країни.

Міграція також змінює етнокультурний ландшафт. Мусульманське населення стрімко зростає і вже становить понад 4% населення України.

Слід зауважити, що за європейськими стандартами, мігрантів можна "переварити" доти, доки їхня кількість не перевищує 1% населення. Це свідчить про те, що міграція в Україну потребує суворого контролю та обмеження.

На масштаби вимушеної міграції впливають безпекові, культурні, ціннісні та соціально-економічні чинники, важливість і питома вага яких з часом суттєво змінювалася. Наприклад, у 2014-2015 роках найважливішими факторами були: особиста безпека, загроза життю та здоров'ю близьких, патріотизм, відданість європейським цінностям, політичні погляди, порушення прав людини, втрата нерухомості та іншого майна, відсутність або часткове забезпечення основними комунальними послугами (вода, газ, електрика, опалення), відсутність засобів до існування (безробіття через закриття підприємств), відсутність доходів, раптова бідність, низька якість життя через руйнування фінансового, банківського, транспортного та інших секторів. У 2016-2018 роках переважали соціально-економічні чинники, характерні для внутрішньої міграції.

Міграція з Донбасу була більш масштабною і раптовою, ніж міграція з Криму. Це пов'язано з тим, що поділ регіону на дві території (підконтрольну і непідконтрольну уряду), активні бойові дії та проведення АТО змінили життя понад 6,5 мільйонів жителів Донецької та Луганської областей по обидва боки лінії зіткнення. На рішення виїхати з анексованого Криму більше вплинули культурні, ціннісні та безпекові чинники, переважно пов'язані з порушенням прав людини.

Анексія Автономної Республіки Крим і Севастополя змусила багатьох мешканців півострова, у тому числі кримських татар, залишити свої домівки і шукати притулку на материковій частині України. За словами внутрішньо переміщених осіб з Криму, основною причиною того, що вони покинули свої домівки (і згодом не захотіли повертатися), було те, що їхній особистій

безпеці загрожувала де-факто влада Криму (яка відчувала небезпеку через їхні політичні уподобання, особливо через висловлення думок, що відрізнялися від поглядів нової влади). Майже всі кримські татари, які виїхали з півострова, зробили це через політичні переслідування та дискримінацію, включаючи порушення їхніх прав на свободу, особисту безпеку та свободу віросповідання. З 2014 року в Криму зафіксовано численні випадки порушень прав людини, зникнень, викрадень і незаконних затримань.

Вимушене переміщення з Донбасу стало більш масовим, раптовим і гострим через триваючі активні бойові дії, АТО, постійні обстріли, численні міни та боєприпаси, що не розірвалися, і, нарешті, просто присутність озброєних людей і численні порушення прав людини в ОРДЛО.

У 2014-2015 роках, тобто на початку конфлікту та під час його розгортання, серед ВПО переважали безпекові мотиви, що зумовили їхній терміновий виїзд з охоплених бойовими діями тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей на безпечні території країни. Найпоширенішими причинами були захист власного життя та запобігання шкоди своєму здоров'ю (82,2% респондентів) та захист життя своїх близьких (70%). Роль "суспільно-політичних переконань" (36,2%), "переміщення підприємств, установ та організацій" (32,9%), "втрата роботи" (20,4%) та "втрата бізнесу" (11,2%) серед громадян, які бажають залишитися в Україні, є дуже незначною. Поступово вимушене переселення з Донецької та Луганської областей набуло ознак внутрішнього переміщення. У 2016-2018 роках ВПО з Донеччини та Луганщини певним чином пристосувались до ситуації [24].

Повномасштабна російсько-українська війна, яка розпочалася віроломним нападом Російської Федерації на Україну 24 лютого 2022 року, призвела до небаченого з часів Другої світової війни явища - масового

переміщення населення Української держави та появи мільйонів вимушених мігрантів, внутрішньо переміщених осіб (ВПО), раніше невідомих в українському суспільстві та виникнення феномену біженців, мігрантів, шукачів притулку та емігрантів.

За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), 11,4 мільйона українців покинули свої домівки за перші півтора місяці нинішньої восьмирічної війни між Росією та Україною, і ця цифра може з часом досягти 16 мільйонів [27]. За найгіршого сценарію, до кінця цього року гуманітарна допомога може знадобитися 25 мільйонам людей.

Тим часом, за оцінками Міжнародної організації з міграції ООН, ще 7,7 мільйона громадян України вважаються внутрішньо переміщеними особами. Це означає, що вони змушені покинути свої домівки, залишаючись у країні. Міністерство освіти і науки України (МОНУ) повідомляє, що, згідно зі статистикою, близько чверті всіх внутрішньо переміщених осіб є школярами або студентами.

Така велика хвиля внутрішньо переміщених осіб та мігрантів створює низку безпекових, соціальних, економічних, фінансових, сімейних та демографічних проблем. Останні матимуть вкрай негативний вплив на український генофонд протягом наступних десятиліть. У цьому контексті питання кризи вимушеної міграції в надзвичайних умовах нинішньої агресивної війни між Росією та Україною набуває особливого значення.

Більшість внутрішньо переміщених осіб були терміново переселені, самостійно або за підтримки уповноважених державних органів, зі східної та центральної України до Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької, Закарпатської, Волинської, Рівненської, Тернопільської, Хмельницької та Вінницької областей. Водночас Київ, звідки на початку війни виїхала майже половина населення, став постійним місцем перебування біженців з

Лівобережної України: станом на 1 травня 2022 року в столиці було зареєстровано 37000 ВПО. Лише за останній тиждень квітня кількість ВПО в Києві зросла на понад 10000 осіб. Найбільше їх було зареєстровано в Дарницькому районі – 6102, Дніпровському – 5833 та Оболонському – 4300 [27].

Що стосується західних областей України, то населення лише Закарпатської області з початку війни збільшилося майже на 30%. За перші два тижні війни до Львівської області прибуло майже 110000 внутрішньо переміщених осіб. За словами М. Козицького, голови Львівської обласної військової адміністрації (ВЦА), область налагодила співпрацю з УВКБ ООН для кращої координації роботи з внутрішньо переміщеними особами: було досягнуто домовленості з Кароліною Ліндхольм Біллінг, представником УВКБ ООН, про початок співпраці з питань розміщення тимчасово переміщених осіб "виходячи з можливостей, які є в регіоні, але які потребують додаткового облаштування для комфорту населення". З перших днів напливу тимчасово переміщених осіб Львівська обласна військово-цивільна адміністрація розпочала роботу у двох напрямках. З одного боку, вона встановила тимчасові намети біля міжнародних пунктів пропуску, де наплив людей створював труднощі. Це було зроблено в чотирьох найбільших містах області, де були створені центри підтримки ВПО, щоб полегшити навантаження на Львів. Паралельно з цим, спільно з партнерами з ООН було розпочато проект будівництва модульних будівель для довготривалого проживання людей, змушених покинути свої домівки через війну [27].

Згідно зі слів директора Чернівецької обласної військово-цивільної агенції, за два місяці з початку війни Росії проти України до області прибуло понад 800000 внутрішньо переміщених осіб, 40000 з яких з рештою оселилися в обласному центрі. Їхнє становище схоже на становище внутрішньо переміщених осіб у Львівській області: проблеми з житлом,

роботою та освітою. Щоб вирішити житлову проблему, місцеві волонтери звернулися до чернівчан, які мали вільні кімнати, з проханням запропонувати їх переселенцям. У Чернівцях працює цілодобовий гуманітарний штаб. Психологи-волонтери надають вимушеним переселенцям безкоштовну допомогу онлайн і особисто. Працівники культури та освіти опікуються дітьми переселенців з інших регіонів. Більшість біженців на Буковині спочатку мали намір проїхати через територію Чернівецької області та самого міста до сусідніх Румунії та Республіки Молдова. Щоб полегшити цей процес, обласна військово-цивільна адміністрація організувала безкоштовний автобус від залізничного вокзалу Чернівців до пункту пропуску "Порвне" на українсько-румунському кордоні для тих, хто не має власного транспорту [27].

Водночас, міста центральної України залишаються важливими центрами прийому біженців з південного сходу України. Згідно з картами ООН, на заході України налічується понад 2,9 мільйона внутрішньо переміщених осіб, у центральній частині правого берега Дніпра - 1,4 мільйона, на північному сході від Києва - 1,3 мільйона, на південь від Києва і на північ від Одеси та Миколаєва - 357000, на лівому березі Дніпра (Запорізька та Херсонська області) - 857000. Наприклад, з початку війни до середини квітня 2022 року до Запоріжжя через гуманітарні коридори було переміщено 114125 осіб з Донецької та Херсонської областей, у тому числі 29 405 дітей.

Південне прифронтове місто Миколаїв також регулярно приймає внутрішньо переміщених осіб. За перші півтора місяці війни статус внутрішньо переміщених осіб тут отримали 1592 співвітчизника, серед яких 407 дітей. Попри всі логістичні труднощі та підвищені ризики, Миколаївська міська рада надає необхідну допомогу постраждалим від дій агресора, а саме: тимчасове житло, гуманітарну допомогу та реєстрацію в

районному управлінні соціальних виплат та компенсацій Міністерства праці та соціального захисту населення.

Оскільки процес евакуації населення прифронтової зони триває, Укрзалізниця спільно з Міністерством цифрової трансформації та Офісом Президента України у травні 2022 року запустила проєкт "Там, де тебе чекають". Проєкт має на меті спростити процес евакуації, пошуку житла та гуманітарної допомоги на нових місцях для українців, які були змушені покинути батьківщину через війну Росії проти України. Зокрема, Міністерство цифрової трансформації створило спеціальний веб-сайт, на якому вказано кількість місць, які кожна західна область може безкоштовно запропонувати для розселення тимчасово переміщених осіб зі сходу України. На сайті також вказані номери телефонів контактних центрів у кожній області, куди можна звертатися з відповідними запитамі. Муніципалітет супроводжує евакуйованих українців від залізничного вокзалу до місця розселення. Так, на п'яти станціях, куди їх відправляють (Київ, Харків, Одеса, Запоріжжя та Лозова), стюарди реєструють евакуйованих в єдиній системі і допомагають їм визначитися з місцем майбутнього тимчасового проживання. Водночас, на чотирьох приймальних станціях (Львів, Ужгород, Чернівці та Івано-Франківськ) зареєстрованих евакуйованих зустрічають інші працівники залізниці та волонтери і організовано передають місцевим органам влади. Місцева влада доставляє евакуйованих із залізничного вокзалу до місця проживання.

Станом на 1 травня 2022 року 5,6 мільйона українців були примусово виселені з території України - тимчасово або назавжди. Найбільше з них виїхали до Польщі - понад 3 мільйони. За останніми даними, понад 817000 також виїхали до Румунії, майже 520000 – до Угорщини, 443000 - до Молдови, майже 372000 – до Словаччини [27]. Таким чином, дружні та сусідні країни Центральної Європи прийняли першу і найскладнішу хвилю мігрантів з України.

Цікаво, що на відміну від мігрантів з Азії, Африки та Латинської Америки, українських мігрантів більш тепло і щиро приймають у Європі, США та Канаді. Це пов'язано з низкою позитивних факторів, таких як високий рівень освіти українців, хороші манери, природна толерантність, знання іноземних мов, працьовитість, відкритість до спілкування та готовність ділитися особистими навичками (професійними, кулінарними, сімейними). У цьому контексті Папа Франциск навіть говорить про "позитивну дискримінацію" щодо українців. Це означає, що в європейських країнах, куди вони мігрували, і в цивілізованих країнах світу до них ставляться в рази позитивніше, ніж до мігрантів з багатьох країн Азії, Африки та Латинської Америки.

Важливо підкреслити, що таке позитивне ставлення до співвітчизників-переселенців має серйозні підстави. Українці привозять вишиванки, хрестики-обереги, хустки-обереги та тризуби-обереги і вчать шити їх охочих іноземців, відправляючи на фронт з гуманітарною допомогою. Традиційно ці обереги виготовляють у вівторок і четвер, на початку молодого місяця, і вважають, що вони мають магічну силу. Цей благородний рух дедалі більше поширюється закордоном. Наприклад, на День вишиванки в Україні, умовно кажучи, їх одягав увесь світ. З певного часу все більше іноземців закордоном одягають вишиванки на знак солідарності з Україною, не лише за її незалежність, але й за її європейські цінності.

Очевидним негативним наслідком вимушеної масової міграції молодшої частини населення України, переважно жінок репродуктивного віку, до іноземних держав є значне скорочення загальної чисельності населення країни. Зокрема, у 2022 році в Україні на 11% менше жителів, ніж у 2021 році. Більшість мігрантів – це матері та вагітні жінки. Наприклад, з початку повномасштабної війни Росії проти України в Польщі народилося понад 600 українських дітей. Замість того, щоб стати повноцінними

громадянами України, вони автоматично отримали право на громадянство Республіки Польща. Така ситуація простежується і в інших країнах, де багато вагітних українок опинилися в ситуації вимушеного переселення. Крім того, 44% українських сімей були розлучені через вимушену евакуацію під час війни. Таким чином, демографічна ситуація в Україні серйозно погіршилася, але це не зупиняє природний процес дітонародження в самій країні. За даними Фонду народонаселення ООН, навесні 2022 року в Україні налічувалося приблизно 240 000 вагітних жінок, 80 000 з яких мали народити протягом перших трьох місяців війни; з моменту російського вторгнення 24 лютого українські жінки були змушені народжувати навіть у бомбосховищах [27].

Однак все це не допомагає складній демографічній ситуації в Україні, яка вже склалася внаслідок російської агресії. Лише 79,2% біженців з України мають намір повернутися на батьківщину після закінчення війни, тоді як 10,9% не мають наміру повертатися. Такими є результати опитування, проведеного соціологічною службою Центру Разумкова на пунктах пропуску в Закарпатській області з 15 березня по 1 квітня 2022 року. Опитування охопило 101 особу віком від 16 років і старше, які подорожували з України пішки або автомобілем. 89,1% респондентів переконані, що Україна переможе у цій війні, лише 1% вважає, що вона програє, а решті було важко відповісти. Прикметно, що 83,2% біженців-жінки: 63,4% виїжджають з дітьми і лише 12,9% їдуть самі. У сукупності можна вважати це значною демографічною втратою для України, оскільки жінки-мігранти частіше виходять заміж за іноземців і не повертаються на батьківщину. 36,6% тих, хто залишає країну, мають вік 30 - 39 років, 25,7% - 40-49 років, 18,8% - 16-29 років, 7,9% - 50-59 років і 10,9% - 60+ років. Відносна більшість біженців походить з Київської та Харківської областей (по 18,8%), дещо менше в Києві (11,9%), Донецькій (7,9%), Запорізькій (6,9%), Миколаївській, Одеській та Херсонській (по 5%). 55,4% виїхали з

населених пунктів, де відбувалися бойові дії, 12,9% - через те, що бойові дії відбувалися поблизу, 9,9% - через те, що бойових дій не було, але їхній населений пункт піддавався бомбардуванням або обстрілам, а 13,9% - тому що це відбувалося в сусідньому населеному пункті, і лише 7,9% респондентів відповіли, що в їхньому населеному пункті або поблизу нього не було бойових дій або обстрілів. 26,7% респондентів зазначили, що отримали допомогу від державних органів, 53,5% - від волонтерів, 8,9% - від релігійних організацій, 6,9% - від бізнесу (включаючи роботодавців), 40,6% - від родичів і друзів, 44,6% - від незнайомих людей і 20,8% не отримали допомоги взагалі. 63,4% біженців зазначили, що їхньою мовою спілкування вдома була російська, 30,7% - українська, але лише 21,8% були носіями російської мови, 65,3% - української і 4% - інших мов [28].

В наслідок постійних людських втрат українських Збройних Сил у боротьбі з рашистами, систематичних атак крилатих і балістичних ракет агресора та регулярних бомбардувань українських міст ворожою авіацією, а також загибелі десятків тисяч мирних жителів на лінії зіткнення і в глибині української території, наше населення значно зменшилося. Населення нашої країни серйозно скоротилося. Найбільші втрати, однак, пов'язані з вимушеним і незворотнім переміщенням українців, що негативно впливає на генофонд українського населення.

3.2. Інтеграція українських мігрантів в Європі: проблеми та перспективи.

Після військового вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року ЄС відреагував негайно, продемонструвавши ефективну солідарність, допомагаючи тим, хто цього потребує. Це включало пряму гуманітарну допомогу, невідкладний цивільний захист, допомогу на кордонах та захист тих, хто тікає від війни.

Вперше в своїй історії ЄС прийняв Директиву про тимчасовий захист, яка запровадила правові положення, що допомагають управляти масовими прибуттями. Водночас Комісія негайно почала координувати дії з країнами ЄС для збору інформації про місцеву ситуацію та запобігання торгівлі людьми.

Данія непов'язана положеннями цієї Директиви ЄС, через особливості членства Європейського Союзу. Однак 17 березня Данія прийняла спеціальний закон, який містить положення, подібні до Директиви ЄС (набув чинності 18 березня). Закон покликаний значно спростити процедуру надання притулку для біженців з України і дати їм можливість почати працювати, навчатися і отримувати соціальну допомогу як найшвидше після прибуття в Данію. Закон передбачає дворічний дозвіл на проживання з можливістю продовження на один рік.

Генеральний директорат з питань міграції та внутрішніх справ (DG HOME) координує Платформу солідарності, що об'єднує країни ЄС, міжнародних партнерів та інституції ЄС для забезпечення виконання Директиви про тимчасовий захист. План ЄС з міграції та реагування на кризові ситуації покликаний належним чином стимулювати реагування для управління міграційним процесом, статусом прибуття біженців. Він бере участь у зборі ключової інформації [29].

Від початку війни в Європі докладають зусиль, щоб розмістити мільйони переміщених українців; ЄС все ще оговтується від наслідків пандемії COVID-19, а уряди, бізнес та небайдужі європейці мобілізували мільярди євро на облаштування центрів соціальної допомоги, дитячих закладів, лікарень, шкіл та вищих навчальних закладів.

Парадоксально, але свобода пересування людей в межах ЄС, яка вважається найбільшим соціальним досягненням європейської інтеграції, ще кілька років тому була зростаючим джерелом суперечок.

Сьогоднішня українська трагедія об'єднала Європу: ще у 2015 році Польща відмовилася брати участь у плані ЄС щодо переселення сирійських біженців на континент, але сьогодні вона без вагань відкриває двері для українців.

Це можна пояснити не лише культурною та етнічною спорідненістю, доступністю житла, алей наявністю родинних зв'язків, що виникли в наслідок тривалого напрямку трудової міграції з України зі сходу на захід (внаслідок військового вторгнення в Україну у 2014 році та безвізового режиму з ЄС) [30].

Оскільки українці вже давно є основним джерелом економічних мігрантів до ЄС завдяки своїм навичкам і достатній компетенції, ВПО мають змогу відносно швидко інтегруватися в європейську економіку, підвищити свій виробничий потенціал, розширити бізнес-середовище (малі та мікро підприємства) і відповідно сплачувати податки. Наприклад, за даними Єврокомісії, чверть німецьких і польських підприємств повідомили про дефіцит робочої сили в січні цього року. Так і оцінки є дещо завищеними, оскільки роботу шукають матері-одиначки, травмовані війною в Україні, але мігранти з України можуть заповнити цю "прогалину".

Можна очікувати, що новоприбулі внутрішньо переміщені особи заповнять дефіцит людських ресурсів у науковому та освітньому секторах, готельному та ресторанному бізнесі, а також у сфері догляду за людьми похилого віку (неповна зайнятість). Крім того, оскільки деякі мігранти є вихідцями з сільської місцевості, вони можуть згодом працювати в селах, скорочуючи таким чином розрив між рівнем безробіття в сільській та міській місцевості в європейських країнах.

Станом на 6 липня 2022 р. в Європі зафіксовано понад 5,6 мільйона українських біженців, включаючи Польщу (1 207 650), а також Німеччину (867 000), Чехію (388 097), Туреччину (145 000) та Італію (141 562). Близько

90% з них - жінки та діти, які також більш вразливі до ризиків насильства та жорстокого поводження, включаючи торгівлю людьми, контрабанду та незаконне усиновлення.

24 березня Європейський парламент ухвалив пропозицію Європейської Комісії щодо згуртованості для біженців в Європі (CARE) про перенаправлення наявних коштів країнам ЄС, які надають захист і притулок людям, що тікають від російської агресії. Це може включати додаткові 10 мільярдів євро з фонду REACT-EU, який був створений для подолання розриву між заходами з екстреної евакуації та фондами згуртованості [31].

Парламент також продовжив термін функціонування Фонду притулку, міграції та інтеграції та Фонду внутрішньої безпеки на один рік (до середини 2024 року). Це продовження дозволить країнам ЄС терміново перерозподілити невтрачені кошти, щоб впоратися з напливом біженців з України, і, як очікується, вивільнить близько 420 мільйонів євро на додаткову допомогу, таку як розміщення, харчування, медичне обслуговування та додатковий персонал.

У резолюції, прийнятій на позачерговому пленарному засіданні 1 березня, Європейський Парламент підтримав імплементацію Директиви про тимчасовий захист вперше з моменту набуття нею чинності у 2001 році. Директива спрямована на надання негайного тимчасового захисту в ЄС тим, хто рятується від війни в Україні, включаючи громадян України, громадян третіх країн, осіб без громадянства та осіб з дозволом на проживання.

Це дозволить переміщеним особам користуватися гармонізованими правами по всьому ЄС, включаючи дозвіл на проживання, доступ до ринку праці, житла, соціального забезпечення та охорони здоров'я. Європейський парламент також погодився дозволити українцям зі статусом тимчасового захисту продовжувати користуватися своїми водійськими правами на території ЄС.

Понад 3,6 мільйона людей в Європі зареєструвалися для отримання тимчасового захисту або звернулися за аналогічними національними механізмами захисту. 9 березня Європейський парламент закликав ЄС створити адекватну міграційну систему, яка передбачає спільну відповідальність за біженців [31].

Однак у багатьох країнах процедури реєстрації тільки розпочалися, а самі процедури та їхня тривалість варіюються від країни до країни, і в багатьох країнах вони ще не є усталеними. У багатьох країнах процес реєстрації (від подачі заяви до отримання тимчасового захисту) для кожної окремої особи також може зайняти багато часу. Причиною цього є те, що відповідні органи не мають достатніх ресурсів для отримання та обробки великої кількості заяв. На це значною мірою впливає попередній досвід країни у прийнятті біженців, наявність відповідної інфраструктури та персоналу, а також налагодженість системи взаємодії між органами влади.

Крім того, не всі ті, хто був змушений покинути Україну, рятуючись від війни, зараз бажають зареєструватися для отримання тимчасового захисту. Власники біометричних паспортів можуть вільно перебувати в ЄС до 90 днів зі статусом "мандрівника" без необхідності реєстрації. Люди, які продовжують працювати у віддалених районах або мають достатньо заощаджень, щоб забезпечити себе протягом кількох місяців, можуть не вважати реєстрацію в цьому статусі нагальною потребою.

У деяких країнах також можна отримати доступ до тимчасового житла без необхідності реєструватися для отримання тимчасового захисту. Значна кількість біженців також знаходять притулок у приватних будинках родичів, друзів та інших осіб, які вирішили прийняти біженців.

Європейська влада запровадила ініціативи, спрямовані на заохочення надання житла біженцям з України та покриття частини витрат. Наприклад, Польща прийняла закон про біженців з України, одним з аспектів якого є

надання фінансової допомоги в розмірі 9 євро на день польським громадянам, які приймають біженців [32].

У багатьох країнах ЄС біженці з України тепер можуть отримувати соціальну допомогу і базову медичну допомогу без необхідності реєструватися для отримання тимчасового захисту.

Для багатьох людей, які тікають від війни, перебування в іншій країні та спілкування з бюрократичними установами є справді новим досвідом. Як наслідок, певна кількість біженців наразі незареєстрована в певних органах влади через невизначеність щодо процедури тимчасового захисту, наприклад, чи не завадить їм отримання статусу тимчасового захисту повернутися додому після закінчення війни, або через те, що вони не знають, як це зробити.

За даними Європейського соціального дослідження, проведеного у 2018 році, європейські громадяни більш прихильно ставляться до мігрантів схожого расового та етнічного походження. Цим можна пояснити відкрите ставлення до біженців з України та готовність до солідарності з ними.

Представники влади та ЗМІ ЄС неодноразово висловлювали солідарність і підтримку українцям і всім тим, хто втік від війни. Вони зазначали, що Європа є гостинним і безпечним притулком для тих, хто тікає з України. Рада ЄС також одноголосно підтримала і негайно ввела в дію Директиву про тимчасовий захист 2001/55/ЄС, якої не було під час масових міграцій, спричинених війною в Африці, на Близькому Сході та в країнах Африканського континенту [32].

Сьогодні Європейський Союз має низку політик і програм, покликаних забезпечити ефективну інтеграцію біженців і мігрантів у нове суспільство, їхню зайнятість і освіту.

Грунтуючись на принципі інтеграції з першого дня, Швеція і Німеччина працюють над тим, щоб уникнути тривалого очікування мігрантами доступу до ринку праці. Швеція застосовує комплексний підхід у своїй інтеграційній політиці щодо біженців та мігрантів, беручи до уваги всі соціальні та культурні аспекти суспільства.

Центральним елементом інтеграційної політики Швеції є Програма облаштування (Etablering Programmet), яка спрямована на новоприбулих мігрантів у віці від 20 до 65 років, які отримали дозвіл на перебування як біженці, особи, які потребують додаткового захисту, або їхні близькі родичі.

Мета програми – допомогти мігрантам як найшвидше вивчити шведську мову, знайти роботу та стати незалежними. Програмою керує Державна служба зайнятості. Заходи завжди включають курси шведської мови для іммігрантів та допомогу у працевлаштуванні (наприклад, участь у стажуванні та перевірку попереднього освітнього та професійного досвіду). Тривалість програми становить 24 місяці, що відповідає повній зайнятості або 40 годинам на тиждень. Учасники програми отримують стипендію для покриття витрат на проживання.

У Німеччині є Уповноважений з питань інтеграції, експертний комітет з питань інтеграції, план інтеграції та закон про інтеграцію. Німеччина має низку ініціатив, спрямованих на раннє втручання, наприклад, створення так званих інтеграційних курсів (600 годин мовної підготовки і 100 годин орієнтації та інтеграції) для шукачів притулку з визнаних країн походження.

Німеччина дуже зацікавлена у кваліфікованих працівниках. Було прийнято закон про кваліфіковану міграцію, який значно спростив пошук роботи та легалізацію трудових мігрантів. Головним нововведенням цього закону є те, що мігрувати можуть не лише працівники з вищою освітою, а й представники робітничих професій.

Втім, не весь досвід країн ЄС є корисним для України. Наприклад, Бельгія, яку прийнято вважати унікальною федеративною системою через її спробу об'єднати майже незалежні одиниці в одну федеральну систему, стикається з багатьма проблемами при затвердженні та уніфікації інтеграційних програм. Конфлікти, що існують між бельгійськими федеральними одиницями та багатомовною громадою, ускладнюють досягнення консенсусу в програмах соціокультурної інтеграції, оскільки Фландрія та Валлонія мають різні мови та традиції.

З цієї причини програми інтеграції відрізняються в різних провінціях Бельгії, а в Брюссельській агломерації, де їх немає, біженцям і мігрантам, які проживають на цій території, надається право вибору між фламандською і валлонською програмами інтеграції. Через цю різницю в програмах люди, які пройшли інтеграційну програму у Фландрії, можуть зіткнутися з проблемами під час міграції до Валлонії, і навпаки [33].

ВИСНОВКИ

XXI ст. ознаменувалося світовою економічною кризою, зростанням терористичних загроз у світі, активізацією ісламських радикалів. «Арабська весна», військова операція в Лівії, жахливі події в Сирії перетворили мільйони людей у біженців з районів охоплених кризовими явищами.

Одним із світових центрів тяжіння мігрантів виступає Європейський континент, а саме країни Європейського Союзу. З 2014-15 року ЄС охопила міграційна криза, яка набрала масштабних обертів. Ряд європейських країн (в першу чергу, Німеччина, Велика Британія, Італія, Іспанія, Франція) опинилися у центрі міграційних подій. Внаслідок зростаючої кількості міграційних хвиль країни Євросоюзу переживають випробовування на міцність і стійкість. Міграційні виклики впливають на внутрішньополітичну ситуацію у країнах ЄС, на вироблення спільної політики Євросоюзу стосовно міграційних проблем. Спостерігається суттєвий вплив міграційних процесів на конфігурацію партійно-політичної системи сучасної Європи (з'явилися популістські партії, які використовують ситуацію для критики дій керівництва ЄС, що сприяє зростанню євроскептицизму як в самій Європі, та і за її межами) .

Підхід ЄС до питання міграції в цілому завжди був і є євроцентричним, але в останні роки ЄС демонструє свої слабкі сторони, що полягають у наявності протиріч між державами-членами, зростанням безпеки у зв'язку міграційною кризою, євроскептичними настроями та проблемами політичного та фінансово-економічного характеру. З початком російсько-української війни такі проблеми значно зросли та додали навантаження як на загальний бюджет ЄС, так і бюджети окремих держав, куди рушили біженці з України. Крім того, через півроку перебування в країнах ЄС (Польща, Болгарія, Німеччина) позначилися прояви деякої радикальної позиції місцевих громадян та політичних сил, які провокували ці настрої, відносно перебування українських біженців та витрачання на них значних коштів платників податків і т.п., але це тема окремого дослідження.

Війна Росії проти України додала інші характеристики до міграційних процесів: якщо раніше йшла мова про економічну, трудову та освітянську хвилю, а зараз – про хаотичну, неконтрольовану, багаторівневу із соціальної, професійної та освітньої точок зору еміграцію та невизначених її наслідків. Разом із тим досконалого вивчення та аналізу потребує політика ЄС щодо українських мігрантів, зокрема програм підтримки та тимчасового захисту, їх динаміка, яка залишається поза межами даної роботи.

Щодо наслідків вимушеної міграції українських громадян під час російсько-української війни. Серед негативних результатів - еміграція молодшої частини населення України, насамперед жінок репродуктивного віку, завдає значне зниження кількості населення держави в цілому. Але найбільшу втрату спричиняє примусова незворотна еміграція, що негативно впливає на генофонд українського народу.

Також втрачається інтелектуальний потенціал, загострюються соціальні, соціокультурні аспекти, наприклад, розділені родини, неповні родини, відсутність можливості повернутися, бо зруйновані будинки і т.ін. За цей період у Польщі та Німеччині народилася найбільша кількість немовлят (від 600 до 1000 та більше), які можуть втратити своє національне самовідчуття, якщо вони залишаться серед інших народів з їх культурою та цінностями.

Окремою є проблема мовної, ціннісної, психологічної та соціальної адаптації в цілому, про що свідчать соціологічні опитування та багаточисельні приклади повернення мігрантів в Україну. Виникає багато питань, на які поки немає відповідей, щодо перспектив, тобто якою буде Україна в найближчі часи.

Ще один момент, на який слід звернути увагу, а саме, набуття досвіду життя в державах ЄС за їх правилами, нормами, вимогами, в іншому культурному середовищі, з не найкращими робочими місцями може вплинути як в позитиві для окремої частини мігрантів, особливо молодшої генерації, так і в негативі, сприяти зростанню євроскептицизму та впливати на

підтримку/непідтримку євроінтеграційного курсу України, який визначено як стратегія розвитку держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/rovenchak_vyznachennia.pdf
2. Політологія: навчальний енциклопедичний словник-довідник для студентів ВЗН-IV рівнів акредитації / За наук. ред. д-ра політ. н. Н.М. Хоми [В.М.Денисенко, О.М.Сорба, Л.Я.Унрин та ін.]. – Львів: «Новий світ» - 2000», 2014. 779 с.
3. ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ТЕМАТИЧНИЙ РЕЄСТР ГАСЕЛ З НАПРЯМУ «ЮРИДИЧНІ НАУКИ» URL: https://ev.vue.gov.ua/wp-content/uploads/2018/02/Law_full.pdf
4. Каслз С. Глобальные тенденции и проблемы. Международная миграция в начале XXI века: глобальные тенденции и проблемы // Международный журнал социальных наук. — 2001. — № 032. — С. 27 - 42. URL: <https://elibrary.com.ua/m/articles/view/-Глобальные-тенденции-и-проблемы-Международная-миграция-в-начале-XXI-века-глобальные-тенденции-и-проблемы>
5. Т.В. Аверіхіна, Г.І. Шаркова МІЖНАРОДНА МІГРАЦІЯ РОБОЧОЇ СИЛИ, ВИДИ, ПРИЧИНИ ТА ФАКТОРИ РОЗВИТКУ URL: <http://dspace.opu.ua/jspui/bitstream/123456789/7866/1/197-198.pdf>
6. Загальна декларація прав людини URL: <https://lawyersunion.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/Deklaratsiya-prav-lyudyny.pdf>
7. Конвенція про статус біженців URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text
8. The International Organization for Migration. URL: <https://www.iom.int>
9. Бурова К.А. Міграційна політика Європейського Союзу: проблеми сьогодення. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11251/1/Burova_268-273.pdf

10. Алгаш В., Піттель А. СУЧАСНА МІГРАЦІЙНА КРИЗА ЯК ВИКЛИК ДЛЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/12/62.pdf>
11. Малиновська О.А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія. Київ : НІСД, 2018. 472 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Malynovska_Olena/Mihratsiina_polityka_hlo_balnyi_kontekst_ta_ukrainski_realii.pdf?
12. Пак Н. Неконтрольована міграція як загроза безпеці країн Європейського Союзу. Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. 2016. С. 30–32. URL: <file:///C:/Users/Юля/Downloads/3237-11901-1-PB.pdf>
13. Европейский Союз в борьбе с нелегальной иммиграцией: новые тенденции. URL: <https://ec.europa.eu/search/index.do?QueryText=08.11.2019&op=Search&swlang=en> (дата звернення: 08.11.2019).
14. Кермач Р. Проблема біженців в ЄС: довгострокові наслідки нового виклику / Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/article/problema-bizhentsiv-v-es-dovgostrokovi-naslidki-novogo-vikliku>
15. Луцишин Г. Міграційна криза в ЄС: проблема безпеки зовнішніх кордонів та загострення міжетнічних. URL: file:///C:/Users/Юля/Downloads/hv_2015_1_2_9.pdf
16. Гребнік Я. Політична реакція країн ЄС на міграційну кризу. Теорія та методика навчання суспільних дисциплін : науково-педагогічний журнал. 2018. № 1(6). С. 139–142. URL: <https://www.repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/5493/1/Grebnik%20Y..pdf>
17. Заставна О. МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЄС У КОНТЕКСТІ БЕЗПЕКИ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/1/47.pdf>

18. Бутенко В. Миграционная политика ЕС в контексте глобализации. Вестник Пермского университета. 2018. № 2. С. 21-30. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/migratsionnaya-politika-evropeyskogo-soyuza-v-kontekste-globalizatsii/viewer>
19. EU-Turkey Agreement: Questions and Answers, press release, 2016 // Official site of the European Commission. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_16_963
20. European Council Conclusions on Migration, Digital Europe, Security and Defense, 19/10/2017 / Official Site of the Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/23920/19-euco-conclusions-migration-digital-defence.pdf>
21. Пак А. К. Проблеми міграційної політики європейських країн і шляхи їх вирішення. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. 2017. № 6. С. 54-57. URL: file:///C:/Users/Юля/Downloads/VKhMv_2017_6_11.pdf
22. Юськів Б. Н. Криза міграційної системи ЄС як виклик безпеки європейської регіональної системи міжнародних відносин. URL: <file:///C:/Users/Юля/Downloads/3142-11550-1-PB.pdf>
23. Дані з міграції населення. Методологічні пояснення URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ds.htm
24. Українське суспільство: міграційний вимір (Національна доповідь) Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. – К., 2018. – 396 с. URL: https://www.idss.org.ua/arhiv/Ukraine_migration.pdf
25. Міграційні процеси у світі URL: https://www.slovoidilo.ua/2021/03/18/infografika/suspilstvo/trudova-mihracziya-skilky-ukrayincziv-pracyuvaly-kordonom-2019-2021-rokax#google_vignette
26. Міграційні процеси в Україні: причини і наслідки. Тарнавський М.П. URL: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/388/1/3.pdf>

27. Вимушена міграція в надзвичайних умовах російсько-української війни та її негативні наслідки для генофонду України. Рендюк Теофіл
URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/rendiuk_teofil/vymushena_mihratsiia_v_nadzvychainykh_umovakh_rosiisko-ukrainskoi_viiny_ta_ii_nehatyvni_naslidky.pdf?
28. Майже 80% біженців хочуть повернутись в Україну після війни – соціопитування Центру Разумкова. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/820950.html>
29. Регулювання міграції: Прийом біженців з України. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/migration-management/migration-management-welcoming-refugees-ukraine_uk
30. Поміж людей: скільки коштуватиме ЄС міграційна криза. І як ЄС підтримує вимушених переселенців з України. URL: <https://mind.ua/openmind/20239046-pomizh-lyudej-skilki-koshtuvatime-es-migracijna-kriza>
31. Відповідь ЄС на міграційну кризу в Європі. URL: <https://ukraine.europarl.europa.eu/uk/vidpovid-ies-na-mihratsiinu-krizu-v-iev/products-details/20220329CAN65346>
32. Вимушена міграція і війна в Україні (24 лютого — 24 березня 2022). URL: <https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-24-bereznya-2022/>
33. Політика щодо мігрантів в Україні в перспективі повоєнного відновлення. URL: <https://loyer.com.ua/uk/yakoyu-maye-butyu-efektyvna-polityka-shhodo-migrantiv-v-ukrayini-z-urahuvannyam-perspektyvy-povoyennogo-vidnovlennya/>